

TANITMA / COMPTES RENDUS

Charles BOUTON, *La Linguistique appliquée* (Uygulamalı Dilbilim), Vendôme, Presses Universitaires de France, 1979, 128 s.

Bu yapıtta, ruhdilbilim açısından dilin edinilmesi ve dil bozuklukları sorunu; toplumdilbilim bakımından ikidillilik ve çeviri olgusu, eğitim açısından anadili öğretimi ve okul bağlamında bir yabancı dilin edinilmesi konuları ele alınmaktadır.

Yapıtın ilk bölümünde dilin edinilmesine ilişkin çalışmaların tarihsel bir görünümü sunulmakta, ruhbilimsel açıdan üç temel sorun irdelenmektedir: a) Soyoluş ne ölçüde bireyoluşa yansır?; b) dil, gensel tipin ağır bastığı doğuştan edinilen bir olgu mudur?; c) yoksa dilin edinilmesi toplumsal nitelikli görüngül tipe mi bağlıdır? Bu sorunları değişik ruhbilim kuramları açısından tartışan Ch. B., özellikle J. Piaget'in şu görüşünü benimser: Çocukta ilk dil davranışından önce gözlemlenen duyuşal, devinimsel ve bilisel tüm edinimler dilin ortaya çıkışını kolaylaştırır ve hızlandırır.

Ch. B.'a göre dilbilimciler dilin edinilmesi olgusunu sesbilim, sözdizim ve anlambilim açısından incelemişlerdir. Çocuğun söylem gerçekliğini yansıtmak ve dilbilgisel gelişimini belirlemek amacıyla, McNeill, Menyuk, Braine ve Schlesinger birer betimleme örneği oluşturmuştur. Dillerin temel yapılarında yer alan tümeller bu örneklerle göre çeşitli dönüştürümlerle yüzeyel yapıda çocuğun çevresinin konuştuğu dili biçimlendirir. Ayrıca sözdizim boyutunda çocuğun değişik dönemlerde oluşturduğu anlamsal ulamlar ve bunlardan çıkardığı bağıntı dizgelerine bakılarak dilsel gelişimindeki düzen açıklanabilir. Ancak, dil edimini açıklamaya yönelik bu örnekler, Ch. B.'a göre söz edimini tek başlarına açıklayamazlar. Bu evrede ruhdilbilimin verilerinden yararlanır.

Söz dilbiliminin inceleme alanına giren dile ilişkin bozuklukları, özellikle de sözcük yitimini inceleyen R. Jakobson, benzerlik bağıntılarını gerçekleştiren düzeneğin bozulması durumunda dilin eğretilmeli yönünün etkilendiğini, bitişiklik bağıntılarını gerçekleştiren düzeneğin bozulması durumunda ise hastanın tümce kurma yeteneğini yitirdiğini belirtmiştir. Bu durumda söylemin biçimsel, sözdizimsel zorunlukları da ortadan kalkar ve A.R. Luria'nın belirttiği telegrafik anlatım biçimi ortaya çıkar.

Söylemin toplumsal yönüne ilişkin olguları incelediği ikinci bölümde Ch.B. ikidillilik ve çeviri üzerinde durmaktadır. Gerek ikidillilik, gerekse çeviride "girişim" olgusunun önemli bir yer tuttuğunu belirten yazar "kuramsal" nitelikli ikidillilikte işlevsel yanın ağır bastığını vurgular. Buna göre "A" dili toplumsal bildirişim olgularının bir bölümünü, "B" dili ise öbür bölümünü üstlenir.

İkidilliliğe ilişkin bu gözlemlerin ardından çeviri sorununa yönelen Ch.B., etkin bir çevirinin adbilimsel ve kavrambilimsel süreçler içermesi gerektiğini belirtir. Çevirinin gerçekleşmesi için ayrıca dildışı sürekli bir

göndergenin bulunması da zorunludur. B.L. Whorf ve A. Martinet dış deneyimleri dilsel yapıların düzenlediğini belirtmişlerdir. G. Mounin de çevride bu farklı düzenlemelerden oluşan zorlukları «dilsel engeller» olarak adlandırmaktadır. Dış gerçeğin düzenlenmesi anlatım boyutunda sözlüksel, biçimsel ve anlamsal yapılar açısından dilden dile değiştiğine göre anlamın derin yapıya bağlı olarak biçimsel dönüştürümlerle anlatım boyutunda gerçekleşmesi dilden dile değişik koşullar içerecektir.

Eğitbilim alanında, ikinci dilin edinilmesinde Ch.B. çeşitli düzeylerde anadili ve ikinci dil karşısında bireyin tutumunu belirler. Örneğin anadilinin edinilmesinde deneyimden dile giden bir süreç izlenirken, ikinci dilin edinilmesinde tersine bir süreç gözlemlenir (*anlaksal düzey*); anadilde söylemden dizgeye doğru olan süreç ikinci dilde dizgeden söyleme yönelmektedir (*dilsel düzey*). Ch.B. gözlemlerini bir çizelgede toplamıştır. Bu çizelgeye göre ikinci dilin edinilmesinde, her düzeyde, anadilinin edinilmesine ilişkin süreçler tersine işlemektedir.

Bir öğretim izlencesi oluşturmak için iki dil dizgesi karşılaştırıldığında, öncelikle bireylerin genel söz edimlerini düzenleyen devinimsel davranışlar saptanır. Devinimsel davranışlar; gerçeğin çözümlenmesinde algılamaya ve kavrama ilişkin dizgeler oluşturduğu gibi sözcelerin uzamsal, zamansal düzenlenişini belirleyen bir bağıntı dizgesi de oluştururlar. İkinci dilin edinilmesinde bu dizgelere ek olarak girişim olgularını kapsayan “geçici tepki dizgesi” görülür.

Öğrenci derste kendisine sunulan örneklerin işleyişini kavrar, bu örneklerden kalıplar çıkarır. Örnekten kalıba geçilmesi yapısal alıştırmalarla sağlanır. Son aşamada öğrenci bu kalıplardan kalkarak ilk ürettiği sözce-lerden değişik sözcelere ulaşır.

Ch.B. son olarak toplumlar arası bildirişim olanaklarının gelişmesiyle daha da önem kazanan “özel dillerin öğretimi” üzerinde durmakta, bu dillerle iletişimin yeterli bir biçimde sağlanmasının ancak genel dilin temel yapılarının kavranmasından sonra gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır.

Dilbilimle ruhbilim, toplumbilim ve eğitbilim arasında gerçekleşen kuram ve deneyim alışverişinin ana çizgileriyle tarihsel gelişimini ve biçimsel görünümünü sunan Ch.B.’un yapısı bu niteliğiyle özellikle eğitimcilerin başvurabileceği bir kaynaktır.